

ÇİFTÇİLERİN VERGİ ALGISI VE VERGİ UYUMU: AMPİRİK BİR ÇALIŞMA^{1,2}

DOI NO: 10.5578/jeas.66284

İHSAN CEMİL DEMİR³, PINAR BENGİ KAYA⁴

ÖZET

Devlet; ekonomik, mali ve sosyal amaçları yerine getirebilmek için birtakım gelir kaynaklarına ihtiyaç duyar. Bu kaynaklardan en önemlisi ise vergilerdir. Bireylerin vergi ödevlerini eksiksiz, zamanında ve kendiliğinden yerine getirmeleri oldukça önemlidir. Bu durum vergi uyumu olarak ifade edilmekte ve vergi uyumunu etkileyen faktörlerden birinin de vergi algısı olduğu bilinmektedir. Tarım sektörü vergi kaynaklarından birisi olup Türkiye’de GSYH’nin %6-7’sini oluşturmaktadır. Ancak tarım kesiminde vergilendirmenin, genel olarak, gerçek usulde yapılmadığı ve bu nedenle de söz konusu sektörde kayıtdışı ekonominin fazla olduğu bilinmektedir. Tarım sektörünün bu dikkat çekici özelliklerine rağmen, literatür incelendiğinde tarım sektörünün vergilendirilmesi ile ilgili yapılan çalışmaların oldukça sınırlı sayıda olduğu göze çarpmaktadır. Bu çalışma, Antalya ili örneğinde, zirai kazanç elde eden çiftçilerin vergi algılarını, vergi uyum düzeylerini ve vergi sistemi hakkındaki düşüncelerini belirlemek amacıyla yapılmıştır.

Araştırma sonuçlarına göre çiftçiler, vergi yükleri diğer mükelleflere göre görece düşük olmasına rağmen, vergi oranlarını ve vergi yüklerini ağır bulmaktadır. Ankete katılan çiftçilerin vergi bilinç düzeyleri diğer mükelleflere göre belirgin bir farklılık göstermemektedir. Tarımsal desteklerden yararlanan çiftçilerin vergi algıları, yararlanmayanlara göre daha pozitifdir.

Anahtar Kelimeler: Zirai Kazanç, Çiftçi, Vergi Algısı, Vergi Uyumu, Tarım Sektörü.

JEL Kodları: Q19, Q12, H26, H39.

TAX PERCEPTION AND TAX COMPLIANCE OF FARMERS: AN EMPIRICAL STUDY

127

ABSTRACT

Government has needed some income resources to fulfill economic, financial and social objectives. Of these resource taxes are the most important ones. It is highly important that individuals fulfill tax duties completely, on time and by him/herself. This is defined as tax compliance and tax perception is known that one of the factors which effect tax compliance. Agricultural sector is one of the tax sources and consists of 6-7 % of GDP in Turkey. But it is known that taxing of agriculture sector has not been done by actual procedure and for that reason, shadow economy is high in this sector. Despite these remarkable characteristics of the sector, when it is investigated it can be shown that there are limited studies on taxation of agriculture sector. This study was conducted in order to determine the tax perceptions, tax compliance levels and tax system considerations of the farmers who earn agricultural income in the example of Antalya.

According to the results of the survey, farmers find tax rates and tax burdens to be heavy, even though their tax burden is relatively low compared to other taxpayers. The level of tax awareness of the farmers participating in the survey does not differ significantly from other taxpayers. The tax perceptions of farmers benefiting from agricultural subsidies are more positive than those who do not.

Keywords: Agricultural Earnings, Farmer, Tax Perception, Tax Compliance, Agricultural Sector.

JEL Codes: Q19, Q12, H26, H39.

¹ Geliş Tarihi: 09.11.2017 - Kabul Tarihi: 13.12.2017.

² Bu çalışma, Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Maliye Anabilim Dalında Doç.Dr. İhsan Cemil Demir danışmanlığında Pınar Bengi Kaya tarafından hazırlanan yüksek lisans tezinden yararlanılarak hazırlanmıştır.

³ Doç.Dr., Afyon Kocatepe Üniversitesi, İİBF, Maliye Bölümü, icdemir@aku.edu.tr

⁴ Arş.Gör., Afyon Kocatepe Üniversitesi, İİBF Maliye Bölümü, pinarbenigi@gmail.com

GİRİŞ

Tarım sektörü yaşam için zorunlu gıda maddelerini üreten sektör olması, dış ticaretteki yeri, istihdam olanakları gibi nedenlerle ekonomide oldukça önemli bir sektördür. Buna karşılık tarım kesimi yeterince ve doğru bir şekilde vergilendirilememektedir. Bunun başlıca nedenleri arasında zirai faaliyet ile uğraşanların gelirlerinin kolaylıkla tespit edilememesi, gelir düzeylerinin genellikle geçim sağlayacak düzeyi aşmaması, hükümet politikaları ve eğitim seviyesinin düşüklüğü gibi hususlar sayılabilir.

Diğer kazanç unsurlarında olduğu gibi, zirai kazançların vergilendirilmesinin de temel amacı fiskaldir (devlete gelir sağlayarak kamu hizmetlerini finanse etmektir). Ancak, diğer kazanç unsurlarından farklı olarak zirai kazançların vergilendirilmesinde söz konusu fiskal amacın yanı sıra, gelir dağılımını düzenleme ve üretim kapasitesini etkileme gibi ekstra fiskal amaçların da güdüldüğü bariz bir şekilde görülmektedir.

Önemli derecede tarım ülkesi olmasına rağmen, ülkemiz vergi gelirleri içinde zirai kazançlardan sağlanan vergi gelirlerinin düşüklüğü dikkat çekmektedir. Günümüzdeki bu durumu daha iyi anlamak adına, çalışma kapsamında öncelikle zirai kazançların vergilendirilmesine tarihsel olarak değinilmiş ve tarım sektörüne yönelik hükümet politikaları kapsamında vergi politikaları da incelenmiştir.

Çalışmanın temel amacı, söz konusu gerçekler bir veri olarak dururken, zirai faaliyet ile uğraşanların (çiftçilerin) vergi algısını belirlemektir. Bu amaçtan yola çıkılarak çiftçilerin vergi algıları ve vergi algılarını etkileyen faktörler belirlenmeye çalışılmıştır. Devlet bütçesine gelir vergisi olarak önemli bir katkısı olmamasına rağmen, çiftçilerin vergileri nasıl algıladıkları ortaya konulmaya çalışılmıştır.

Antalya ilinde yaşayan çiftçilere yönelik veri toplama yöntemlerden anket çalışması yapılarak veriler toplanmış ve elde edilen veriler, çeşitli istatistiksel analizlere konu edilmiştir.

1. TARIM SEKTÖRÜ VE ZİRAİ KAZANÇLARIN VERGİLENDİRİLMESİNE TARİHSEL BAKIŞ

1.1. Osmanlı Devleti'nde Toprak Düzeni

Osmanlı Devleti, idari yapı itibariyle genel olarak İslam hukukunu kabul etmiş ve uygulamaya çalışmış bir devlet düzenine sahiptir. Bu sebeple, arazi türlerine değinmek Osmanlı toprak sisteminin anlaşılmasını kolaylaştıracaktır (Cin, 1987: 5).

Osmanlı Devleti'nde topraklar tabii oldukları hukuki rejime göre ikiye ayrılırlar. Birincisi, kişilerin özel mülkiyetinde olan mülk

topraklardır. Mülk topraklar öşürlü topraklar ve haraçlı topraklar olmak üzere ikiye ayrılır. İkincisi ise, mülk olmayan topraklar diğer bir ifade ile miri topraklardır. Bu toprakların mülkiyeti devlete ait iken yararlanma hakkı bireylere aittir.

Bu toprak sistemi "1858 Tarihli Arazi Kanunnamesi" ile değiştirilmiştir. Bu kanunname "Osmanlı Arazi Kanunu" olup, kanun ile birlikte araziler; mülk arazi, miri arazi, vakıf arazi, mevat arazi ve metruk arazi olmak üzere beşe ayrılmıştır. Kanunname, arazi hukuku sahasında köklü değişiklikler yapmanın yanında, beş buçuk asırdır işlenerek ve gelişerek gelen esasları bir metin içerisinde toplayan muhafazakâr ve teknik bir düzenleme olarak kabul edilmektedir (Aydın, 1991: 346-347).

Arazi Kanunnamesi yürürlüğe girdikten sonra, topraktan alınan vergiler kaldırılmıştır. Kaldırılan vergiler yerine sadece ürünler üzerinden alınan %10 oranında bir vergi konulmuştur (Ünal, 2010: 135). Konulan vergi ile toprağın verimlilik durumu, iklim koşulları gibi bazı önemli faktörler göz ardı edilmiştir. Bu durum zaman zaman halk arasında eşitsizliklere ve sıkıntılara neden olmuştur (Şahin, 2012: 439).

Osmanlı Devleti'nde toprakların büyük bir kısmı miri araziden oluşmaktadır. Miri arazi, Osmanlı Devleti'nin fethettiği yerlerde Bizans'tan kalan bir çeşit toprak köleliğinin olduğu derebeylik rejimine müdahale etmesi ve bu düzenin yerine tımar sistemini uygulaması ile ortaya çıkmıştır. Bu tür arazide tasarruf hakkı halka verilirken, araziden elde edilen gelirler de askeri hizmet karşılığında belirli kimselere bırakılarak "Tımar (dirlik) Sistemi" meydana getirilmiştir.

Miri arazide tarımsal üretimi yapan köylüye reaya adı verilmektedir. Reaya toprağın sahibi değildir. Resmi çift, öşür, resmi kovan gibi vergileri ödeyenler bu dirliklerdeki reayadır (Güvemli, 1998: 56).

Tımar, devlet görevlilerine hizmetleri karşılığında belli bir bölgenin vergi toplama yetkisinin devredilmesidir. Geçimlik anlamına gelen dirlik terimi tımar ile eş anlamlı olarak kullanılmıştır. Para ekonomisinin henüz gelişmediği ortaçağ şartlarında büyük bir ordunun beslenme ihtiyacı tımar sisteminin doğuşuna neden olmuştur. Fakat sistem sadece askeri ihtiyaçları düzenlemekle kalmamış klasik dönemde eyalet idaresinin yanı sıra devletin ekonomik, sosyal ve zirai politikaları da büyük ölçüde şekillendirmiştir (Acun, 2002: 899).

Miri arazinin ve özellikle savaşlarda kazanılan toprakların devlete hizmeti bulunanlara dağıtılma uygulaması milattan öncelere kadar gitmektedir. Bu sebeple Osmanlı Devleti'nin bu

müesseseyi İslam'ın ilk devirlerindeki iktisat sisteminden, Selçuklular ya da Bizans'tan almış olabilecekleri hususunda çeşitli görüşler ortaya atılmıştır (İhsanoğlu, 1999: 239).

Ortaya atılan görüşlerin aksine Üçok (1944), tımar müessesesinin hiçbir milletin hususi malı olmadığını, Ön Asya ve Orta Asya milletlerinin ortak malı yani tarihin malı olduğunu savunmaktadır. Çünkü bu kadar ince teşkilata ve yüksek devlet menfaatlerine dayanan bir müessese ancak tarihi bir süreç neticesinde ve yavaş yavaş ortaya çıkar. Bir günün, bir adamın ürünü olamaz, olsa dahi devamlılık gösteremez.

Miri toprak düzeni ve buna bağlı olarak tımar rejimi 16. yüzyılın ikinci yarısından itibaren bozulmaya başlamıştır. Kanuni döneminde toplumun bütün kurumları gibi gelişiminin zirvesine ulaşan tımar sisteminin düşüşe geçmesinin sebebi merak konusu olmuştur. Gerek uluslararası konjonktürdeki olumsuzlukların gerekse ülke içinde yaşanan bazı sorunların karşılıklı etki-tepki ilişkisinde, miri arazi rejimi bozulmaya başlamış ve sonuçta sistem çökmüştür (Cin ve Akyılmaz, 1995: 332).

Miri toprak rejiminin bozulmasını bir tek nedene bağlamak gerekir. Batı'daki ekonomik gelişmeler ve bunun sonucunda Avrupa devletlerinin Osmanlılara karşı sağladığı üstünlük, Osmanlı Devleti'nin düzenini sarsan ilk olgudur (Dinler, 1993: 13). Ayrıca, tımar topraklarının ya hazine ya da diğer nüfuzlu kişiler tarafından kendi menfaatleri doğrultusunda alınması ve böylece dirliklerin askeri hizmetle değil, birer geçim kapısı haline gelmesi tımar sisteminin bozulmasının nedenleri arasındadır (Akdağ, 1945: 421).

1.1.1. Osmanlı Devleti'nde Zirai Kazançların Vergilendirilmesi

Osmanlı Devleti'nin ekonomisi tarıma dayanıyordu. Bu nedenle vergiye tabi tutulan iktisadi alanda tarımsal üretim faaliyetleriydi. Bundan hareketle devlet gelirlerinin önemli bir kısmı tarım üzerine konan vergilerden oluşmaktaydı (Doğan vd., 2015: 33).

Osmanlı Devleti'nde toprakların çoğunluğu devlet mülkiyeti altındadır. Özel mülkiyetteki topraklar ise azdır. Devlet, mülkiyetinde bulundurduğu bu toprakların kullanım hakkını halka vermekte, kullanım karşılığında ise halktan vergi toplamaktadır (Birinci, 2010: 48).

Osmanlı Devleti'nin halktan talep ettiği vergiler şer'i vergiler ve örfi vergiler olmak üzere ikiye ayrılmaktadır. Şer'i vergiler, şer'i hükümler çerçevesinde alınan vergiler, diğer bir ifade ile dini kaynaklı vergilerdir. Zekât, öşür (aşar), harac ve cizye gibi vergiler bu vergi kapsamındadır. Devletin en önemli gelir

kaynağını ise aşar vergisi oluşturmaktadır. Aşar, Müslüman halkın zirai mahsullerinden alınan arazi ve ürün vergisidir. Toprağın verimliliği arttıkça alınan aşar vergisi de artmaktadır.

Osmanlı Devleti'nin vergi sistemindeki diğer bir vergi türü olan örfi vergiler ise her bölgenin kendi örf ve adetlerine göre alınan vergilerdir. Osmanlı döneminde tarımsal üretim üzerinden alınan örfi vergilere ise Ağnam resmi, Çift resmi, Resm-i Kovan, Canavar Resmi veya Bidat-ı Hinazır, Resm-i Harir ve Resm-i Gögül, Ağnam Bacı veya Avâid Resmi örnek olarak gösterilebilir.

1.2. Cumhuriyet Döneminde Tarım

Cumhuriyet yönetimi Osmanlı Devleti'nin sorunlu olan toprak düzenini olduğu gibi devralmıştır. Uzun savaş yıllarında tarım üretimi yarı yarıya düşmüş, nüfusun demografik özellikleri değişmiş, başta iş hayvanları olmak üzere üretim araçlarının büyük bir bölümü telef olmuştur (Eşiyok, 2004: 13).

Cumhuriyetin ilk yıllarına ait sayısal bilgiler, 1927 yılında yapılan ziraat sayımı sonunda elde edilmiştir. Yapılan bu sayıma göre ülkenin toplam nüfusu 13,4 milyondur ve nüfusun %85'i köyde yaşamaktadır. Bu istatistik, ülkenin tarıma dayalı bir ülke olduğunu açıkça ortaya koymaktadır (Metin, 2007: 2).

Cumhuriyetin ilk yıllarında tarımdan başka ekonomik neredeyse yok denecek kadar azdır. Bir yandan tarımsal gelişme sağlanırken, diğer taraftan da endüstriyel gelişmeyi başlatacak önlemler almak gerekmektedir. Türk ekonomisinin geliştirilmesi için 1923'de İzmir İktisat Kongresi toplandı ve ardından ilk karar aşarın kaldırılması olmuştur. Ayrıca çiftçilere zaman zaman toprak dağıtılmıştır (Dinler, 1993: 17).

Kongrede ele alınarak gruplaştırılan ve çözümünü istenen sorunların tümü tarımsal gelişmeyi sağlamaya yöneliktir. Büyük toprak sahiplerinin katılmalarının doğal olduğu kongrede alınan kararlarda, özellikler fakir olan köylülerin durumunu iyileştirmeyi amaçlayan herhangi bir madde yoktur (Metin, 2007: 3).

Dönem itibariyle aşar, toplam kamu gelirleri içerisinde en fazla paya sahip olan vergidir. Nitekim toplam devlet gelirleri içindeki payı 1920'lerde %29, 1924'de %25'dir. Vergi gelirleri içindeki payı ise %50'nin üzerindedir. Böyle önemli bir verginin 1925 yılında kaldırılması vergi gelirlerinde uzun süre bir boşluk oluşmasına sebep olmuştur (Giray, 2006: 215).

Aşarın kaldırılması ile köylüler üzerindeki vergi yükü azalmıştır. Fakat 1929 Ekonomik Buhranın yaşanmasıyla tarım sektöründe yaşanan bu iyileşme kısa sürmüştür. Buhranla birlikte

vergilerin ağırlığı da artmıştır (Coşar, 2004, akt. Varlı, 2012: 117).

1.3. 193 Sayılı Gelir Vergisi Kanunu'na Göre Zirai Kazançların Vergilendirilmesi

Zirai kazançlar, gelir vergisinin konusunu oluşturan yedi gelir unsurundan biridir. 1961 yılına kadar zirai kazançlar bazen vergi kapsamına alınmış, bazen ise kapsam dışına çıkarılmıştır. 1961 yılında yürürlüğe giren 193 Sayılı Gelir Vergisi Kanunu ile getirilen en önemli yenilik zirai kazançların vergi kapsamına alınmış olmasıdır. Tarımın bu şekilde vergilendirilmesindeki temel amaç tarım kesiminden kamu kesimine kaynak aktarımının sağlanması ve milli gelirden önemli bir payı olan tarım sektörünün vergi dışı bırakılmasının mümkün olmadığı düşüncesidir (Birinci, 2010: 50).

1999 yılına kadar zirai kazançların vergilendirilmesi esas itibarıyla Gelir Vergisi Kanunu'nun 52'nci ve 60'ncü maddelerinde düzenlenmekteydi. 01.01.1999 tarihinde yürürlüğe giren 4369 Sayılı Kanun ile 53'ncü ve 54'üncü maddeler bölüm başlıkları ile tamamen değiştirilmiş, 57'nci ve 59'uncü maddelere değiştirilen ibareler eklenmiş ve 60'ncü madde ise tamamen yürürlükten kaldırılmıştır. 4369 Sayılı Kanun'un amacı vergi tabanının genişletilmesi, kayıt dışı ekonominin kayıt altına alınması, sistemin basit ve açık hale getirilmesi, vergisini düzenli ödeyen mevcut vergi mükelleflerinin vergi yükünü arttırmadan vergi gelirlerinin artırılmasıdır. (Ensen, 1998: 42-43).

4369 Sayılı Kanun öncesi zirai kazançlar gerçek usul, götürü usul ve küçük çiftçi muafiyi olarak üç farklı şekilde vergilendirilirken, söz konusu kanun ile küçük çiftçi muafiyi ve götürü usulde vergilendirmeye son verilmiştir. Değişiklik sonrası zirai kazançlar, gerçek usulde ve stopaj (tevkifat) yoluyla olmak üzere, iki farklı şekilde vergilendirilmektedir. Zirai işletme büyüklüğü ve motorlu zirai alet ve makine ölçüleri yüksek tutulduğu için, gerçek usulde vergilendirilecek çiftçi sayısı oldukça sınırlı kalmıştır. 4369 sayılı Kanun'un yürürlüğe girmesiyle beraber, zirai kazançların vergilendirilmesinde büyük ölçüde stopaj yönteminin benimsendiğini ifade etmek mümkündür.

2. TÜRKİYE'DE ZİRAİ FAALİYETLERLE İLGİLİ POLİTİKALAR VE ZİRAİ FAALİYETLERDEKİ KAYITDIŞILIK

Tarım sektörü zengin toprak kaynakları, biyolojik çeşitlilik, elverişli iklim ve jeolojik şartlar sayesinde Türkiye ekonomisi için her zaman önemli bir sektör olmuştur. Ayrıca gıda güvenliği, kırsal kalkınma, yapısal uyum, gelir ve çevre hedeflerine yönelik yapısı ile de önemli rol oynamaktadır (Türkiye Ziraat Odaları Birliği

(TZOB), 2010: 654). Tarım sektörünün bu denli önemli olmasına karşılık yıllar itibarıyla tarım alanlarının genel olarak azaldığını söylemek mümkündür. 2001-2015 döneminde toplam tarım alanı %10,8 azalmıştır (www.tuik.gov.tr, 20.03.2017). Bu azalışın nedeni olarak tarım alanlarını sanayi tesislerine dönüştürülmesi ve imara açılarak yerleşim yeri haline getirilmesi gösterilebilir.

Tarım sektörünün diğer sektörlerden en önemli farkı, doğa koşullarının tarım sektöründeki üretime olan etkisinden kaynaklanmaktadır. Üreticilerin üretim üzerinde etkili olan doğa koşullarını etkileyemedikleri gibi, söz konusu koşullar çoğu zaman üretimin temel belirleyicisi de olabilmektedir (Dilben, 2010: 79). Bu sebeple, birçok ülkede olduğu gibi ülkemizde de, tarım sektörü desteklenmesi ve korunması gereken bir sektördür.

Tarım sektörünün Cumhuriyetin ilk yıllarında Gayri Safi Yurtiçi Hasıla (GSYH) içerisindeki payı oldukça yüksektir. İlerleyen yıllarda ise bu pay düşüş göstermiştir. 1998-2015 dönemi incelendiğinde tarımın GSYH içindeki payı %9,9'dan %6,7'ye gerilemiştir. Bu nedenle tarımın yönlendirilmesi, devletin önemli bir görevi olmakla birlikte bu görevi yürütürken çiftçi merkezli politikalar uygulamalıdır. Çünkü çiftçilerin diğer kesimlere göre dengeli gelir elde etmeleri tarımsal üretimin devamlılığı için oldukça önemlidir. Bu kapsamda uygulanan tarım politikası ise çiftçilerin ekonomik hayatlarını iyileştirmek, kamu yararına olmak üzere tarımsal üretimi düzenlemek, kırsal alanlarda yaşayan kesimin refahını yükseltmek ve tüketicileri aşırı fiyat artışlarından korumak için devlet tarafından uygulanan önlemler bütünüdür (Gaytancıoğlu, 2009: 17).

Ülkemizde tarım politikası denildiğinde ilk olarak akla tarımsal destekleme politikaları gelmektedir. Destekleme politikalarında temel amaç, ihracatın artırılması, bireylerin besin ihtiyaçlarının karşılanması ve çiftçilerin üretimden elde ettikleri gelirleri artırılmasıdır (Küzeci, 2011: 45). Uygulanan tarım politikalarının diğer amaçları ise tarımsal ürün fiyatlarındaki belirsizliğin azaltılması, iç talebin karşılanması, yeni istihdam olanaklarının sağlanması ve ihracatın teşvik edilmesi şeklinde sıralanabilir.

2.1. Türkiye'de Uygulanan Tarım Politikası Araçları

Türk tarımındaki tarım politikaları 2000 yılına kadar fazla bir değişiklik göstermemiştir. 2000'li yıllardan itibaren ise önemli değişiklikler yaşanmıştır. Bu süreçte tarım destekleme sistemi yeniden şekillenmiştir. Yaşanan değişiklikte Uluslararası Para Fonu (IMF) ve

Dünya Bankası'nın önemli rolleri vardır. 1990'lı yıllarda ülkemizde yaşanan kamu finansman açığı ve aşırı iç ve dış borç nedeniyle ortaya çıkan mali bunalım, IMF ve Dünya Bankası kaynaklarına başvurmak suretiyle giderilmeye çalışılmıştır. Ülkedeki bütçe sorununu çözmek için bu kuruluşlar kredi verme karşılığında Türkiye'den birtakım isteklerde bulunmuşlardır. Söz konusu kuruluşların desteği ile başlatılan istikrar ve yapısal uyum programı kapsamında diğer sektörlerde olduğu gibi tarım sektöründe de reform çalışmaları gündeme gelmiştir (TZOB, 2010: 599).

2000'li yıllarla başlayan bu politika değişimi, günümüzde uygulanan tarım politikası araçlarının şekillenmesinde önemli bir etken olmuştur. Çiftçi Kayıt Sistemi (ÇKS), Toptancı Halleri ve Hal Kayıt Sistemi(HKS), Lisanslı Depoculuk Sistemi ve tarımsal desteklemeler, söz konusu araçlardır. ÇKS, Gıda Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı (GTHB) tarafından oluşturulan, çiftçilerin kayıt altına alınmasını sağlayan bir veri tabanıdır. ÇKS aracılığı ile yetiştirilen ve üretilen tarımsal ürünlerin tüm ülke çapında takip edilerek tarım politikasının oluşturulmasına yardımcı olma amacı güdülmektedir.

Hal kayıt sistemi, Gümrük ve Ticaret Bakanlığı bünyesinde faaliyete geçmiştir. HKS'ye işlenen bilgiler sayesinde, ülkemizde sebze ve meyve ticaretinin izlenebilmesi ve sektördeki geçmişten günümüze çözümlenememiş olan yüksek orandaki kayıt dışılığın azaltılması amaçlanmıştır (Özsoy, 2016).

Lisanslı depoculuk sistemi ile depolamaya uygun nitelikteki tarım ürünlerinin, lisanslı depo işletmelerine ait depolarda emniyetli ve sağlıklı koşullar altında, depolanması için yaygın bir sistemin kurulması, tarım ürünlerinin kalitesinin korunması amaçlanmaktadır.

Tarımsal desteklemelerin ana amaçları tarımsal üretimi desteklemek, üretimde sürekliliği sağlamak ve tarımsal yapının iyileştirilmesidir. Tarımsal destekler, üretimi artırma ile birlikte üretimde kaliteyi, sağlığı, verimliliği ve kalkınmayı da hedeflemektedir. Bu çerçevede tarımsal üretimden hasada kadar her aşamada üreticileri destekleyici politikalar geliştirilmektedir (GTHB, 2015). Gıda, Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı kapsamında yayınlanan 2016 yılı Tarımsal Destekleme Bülteni incelendiğinde tarımsal desteklerin beş ana başlık altında toplandığını görmek mümkündür. Bu başlıklar, alan bazlı destekler, biyolojik ve biyoteknik mücadele desteği, fark ödemesi destekleri, hayvancılık desteklemeleri ve diğer tarımsal amaçlı desteklerdir. Bütün bu tarımsal desteklerden yararlanmanın ön koşulu ise

çiftçilerin çiftçi kayıt sistemine kayıtlı olmalarıdır.

2.2. Tarım Sektöründe Kayıtdışılık

Devletin asıl hedefi ekonomik hayatın tüm unsurlarını, üretim faaliyetlerini gelir düzeyleri ile paralel bir şekilde vergilendirmek olmalıdır. Bazı sektörlerin diğerlerine göre denetimi daha zordur ve bu sektörlerde kayıt dışı faaliyetler diğerlerine göre daha fazladır. Bu sektörlerden biri de tarım sektörüdür. Türkiye'de tarımın önemli ölçüde aile fertleri tarafından işlenen topraklardan oluştuğunu söylemek mümkündür. Bu topraklarda yapılan üretim ve çalışanlar genellikle vergiye tabi olacak şekilde kayıt altına alınmaz (Avşar ve Bozdereli, 2012: 62).

Türkiye'de zirai kazancın tespitini zorlaştıran çeşitli nedenler vardır. Bu nedenlerden dolayı tarım kesimi yeterince ve doğru bir şekilde vergilendirilememektedir. Söz konusu nedenlerden birincisi, zirai faaliyet ile uğraşan çiftçilerin eğitim seviyesinin diğer sektörlerle kıyaslandığında oldukça düşük olmasıdır. Çiftçiler kayıt tutmanın gerekli olduğuna inanmamakla birlikte faaliyet ile ilgili kayıt tutmak için yeterli bilgiye de sahip değildirler. Küçük işletmelerde genel olarak tarımsal muhasebe kayıtları bulunmadığı için işletmenin yıllık net tarımsal gelirinin de hesaplanması mümkün değildir. Diğer bir neden, tarımsal işletmelerin küçük aile işletmelerinden oluşmasından dolayı, işletme giderleri ile zirai faaliyet ile uğraşan ailelerin giderlerinin birbirinden ayrıştırılmasının güçlüğüdür (Birinci, 2010: 43-44).

Tarım sektöründe kayıtdışılığın, fazla olması, tarıma dayalı hammadde kullanan sektörlerde de kayıtdışılığın, büyümesi sonucunu doğurmaktadır. Örnek verecek olursak, pamuk üretiminde çiftçiye destekleme alımı politikasından vazgeçilerek prim sistemine geçilmesi, pamuğun üretim aşamasının belgelere bağlanmasını sağlamıştır. Böylece tarım, hammadde sağladığı ve kayıtdışı ekonominin geniş boyutlarda olduğu tekstil sektörünün de kayıt altına alınmasını sağlamıştır (Sarılı, 2002: 47).

Tarım sektöründe kayıtdışılığın önemli bir nedeni de, üretilen ürünlerin doğrudan nihai tüketiciye satılmasıdır. Özellikle semt ve mahalle pazarlarının yaygın olduğu ülkemizde, bu pazarlarda satılan zirai ürünlerin önemli bir kısmının ya bizatihi çiftçiler tarafından ya da belgesiz mal satan pazar esnafı tarafından satışının yapılması ve denetim eksikliği, tarım sektöründe kayıtdışılığı artıran bir neden olarak görünmektedir.

3. ÇİFTÇİLERİN VERGİ ALGISINA YÖNELİK ALAN ARAŞTIRMASI

Vergi algısı bireyin iç ve dış uyarıların etkisiyle, vergiye ilişkin yargı veya vergi olgusu hakkında zihninde şekillenen anlam ya da oluşan fikirlerdir (Sağlam, 2013: 319).

Bireylerin vergiye bakış açılarını yansıtan vergi algısı, kayıtdışılığın azaltılması ve vergi gelirlerinin artırılması noktasında önemlidir (Sağbaş ve Başoğlu, 2005: 126).

Mükelleflerin vergi algısını etkileyen, demografik, sosyal, ekonomik, hukuki ve çevresel şeklinde gruplandırılabilir çeşitli faktörler vardır. Bu faktörlerden bazıları mükellefin yaşı, cinsiyeti, medeni durumu, eğitim düzeyi, vergi ödeme gücü, dini inancı, devlete duyduğu bağlılık, vergi oranları, vergi afları, vergi adaleti, vergi ahlâkı, vergi denetim olasılığı ve cezalar şeklinde sıralanabilir.

Günümüzde artan kamu hizmeti taleplerinin gerçekleştirilebilmesi için bireylerin vergilerini tam ve zamanında ödemeleri oldukça önemlidir. Bu nedenle bireylerin vergi algısının ve vergi karşısında tutum ve davranışlarının dikkate alınması gerekir. Araştırma, Antalya ilinde yaşayan çiftçilerin vergi konusundaki algıları ile bilinç düzeylerini ölçmeyi ve bu hususların oluşumunda etkili olan faktörleri belirlemeyi amaçlamaktadır.

Hem zaman hem maliyet açısından düşünüldüğünde yapılan araştırmayı çok geniş alanlara yayıp sağlıklı neticeler elde etmektense, istenen sağlıklı bilgilerin sınırlandırılmış alanlardan elde edilmesi çok daha doğrudur (Demir, 2008: 133). Araştırmanın, Türkiye genelinde yapılmasının zorlukları dikkate alınarak, Antalya ili olarak coğrafi açıdan sınırlandırılmış ve çalışma bu ilde yürütülmüştür. Antalya ilinde zirai faaliyette bulunan çiftçiler, araştırmanın ana kütesini oluşturmaktadır. Çalışmanın örneklemini ise Antalya ilindeki zirai faaliyette bulunan 263 çiftçidir.

Verilerin elde edilmesinde ortaya çıkabilecek sorunların ortadan kaldırması amacıyla araştırma yüz yüze anket tekniği ile ve bizzat tarafımızdan gerçekleştirilmiştir. Anketin uygulanması sırasında "vergi ile ilgili bir anket" cümlesini duyan katılımcıların ankete katılmaktan çekindikleri tespit edilmiştir. Bu durum verginin korkutucu bir kavram olduğu sonucunu ortaya koymaktadır. Katılımcıların, ankette kendilerine en uygun cevabı verebilmeleri için 5'li Likert tipi sorular hazırlanmıştır ve katılımcılardan görüşlerini, "Kesinlikle Katılıyorum, Katılıyorum, Ne Katılıyorum Ne Katılmıyorum, Katılmıyorum ve Kesinlikle Katılmıyorum" şeklinde cevaplamaları

istenmiştir. Anket sonucunda elde edilen verilerin analizi "SPSS 18.0 for Windows İstatistiksel Paket Programı" kullanılarak gerçekleştirilmiştir. Araştırma verilerinin değerlendirilmesinde Reability Analysis (Cronbach Alpha Katsayısı), Chi-square (Ki-kare), Correlation (Korelasyon), Significance (P), Contingency coefficient (C), Anlamlılık düzeyi (α) gibi istatistiksel tekniklerinden yararlanılmıştır.

3.1. Araştırmanın Bulguları ve Değerlendirme

Yapılan anketin geçerli olabilmesi için anket ölçeğinin güvenilir olması gerekmektedir. Anketin güvenilirlik analizi sonucu bulunan Cronbach Alfa katsayısı 0,833 olarak hesaplanmıştır. Bu katsayıya göre anket, sosyal bilimlerde yüksek derecede güvenilir kabul edilir. Çalışmada parametrik ya da parametrik olmayan testlerden hangisinin uygulanacağını belirlemek için ilk olarak Kolmogrov-Smirnov normallik testi yapılmıştır. Elde edilen anlamlılık değerlerinin tümü 0,05'ten küçük bulunmuştur. Bu sonuca göre verilerin normal dağılmadığı sonucuna ulaşılmış ve testler parametrik olmayan testler arasından seçilmiştir.

3.1.1. Demografik Bulgular

Tablo 1. Ankete Katılan Çiftçilerin Demografik Özellikleri

CİNSİYET			MEDENİ HAL		
Bay	230	%87,5	Evli	217	%82,5
Bayan	33	%12,5	Bekâr	46	%17,5
YAŞ GRUPLARI			TARIMSAL ÜRETİM FAALİYETİ		
18-35	57	%21,7	Hayvansal Üretim	10	%3,8
36-50	128	%48,7	Bitkisel Üretim	190	%72,2
51-100	78	%29,7	Her İkisi de	60	%24,0
EĞİTİM DURUMU			AYLIK ORTALAMA GELİR		
Okuryazar	5	%1,9	0-1300 TL	87	%33,1
İlkokul	105	%38,9	1301-2500 TL	116	%44,1
Ortaokul	59	%22,4	2501-5000 TL	47	%17,9
Lise	62	%23,6	5001-10000 TL	8	%3,0
Üniversite	32	%12,2	10001 + TL	5	%1,9
ARAZİ BÜYÜKLÜĞÜ (DEKAR)			TARIMSAL FAALİYET SÜRESİ		
50'den az	233	%88,6	0-5 yıl	33	%12,5
51-100 arası	24	%9,1	6-10 yıl	49	%18,6
101-150 arası	3	%1,1	11-20 yıl	60	%22,8
151-200 arası	2	%0,8	21 yıldan fazla	121	%46
200'den fazla	1	%0,4			
ÇKS'YE KAYIT DURUMU			DESTEKLERDEN YARARLANMA DURUMU		
Evet	153	%58,2	Evet	121	%46
Hayır	111	%41,8	Hayır	142	%54

Antalya ilinde ankete katılan 263 çiftçinin demografik özellikleri ile ilgili sonuçlar Tablo 1'de gösterilmiştir. Araştırmada demografik özelliklerin sonuçlarına bakıldığında; katılımcıların %38,9'unun eğitim durumu ilkökul, %44,1'nin aylık geliri 1301-2500 TL aralığında, %72,2'si bitkisel üretim yapmakta, %88,6'sının 50 dekarından az arazisi bulunmakta, %54'ü verilen desteklerden yararlanmamakta, %58,2'sinin çiftçi kayıt sisteminde kaydı bulunmaktadır.

3.1.2. Vergi Bilinci

Çalışmada ankete katılan çiftçilerin vergi bilinç düzeylerini ölçmek amacıyla çiftçilere dört farklı ifade yöneltilmiş ve bu ifadeler katılımcıların düzeylerini belirtmeleri istenmiştir. Yöneltilen ifadeler "Vergi ödemek bir vatandaşlık görevidir", "Vergi kamu hizmetlerinin karşılığıdır", "Çiftçilik faaliyetleri dışında günlük hayatta ne tür vergiler ödediğimi biliyorum" ve "Beni ilgilendiren vergiler hakkında yeterince bilgi sahibiyim" şeklinde olup bu ifadelerden oluşan vergi bilinci faktörünün aritmetik ortalaması **3,5418**'dir. Bu sonuca göre ankete katılanların vergi bilinç düzeyi ortanın üzerindedir, ancak çok yüksek değildir.

Ankete katılan çiftçilerin vergi bilinç düzeylerini ölçmek amacıyla yöneltilen dört ifade birleştirilerek tek madde haline dönüştürülmüş ve korelasyon analizi yapılmıştır. Katılımcıların vergi bilinç düzeylerinin demografik özellikler ve tanımlayıcı sorulara göre farklılık gösterip göstermediği analiz edilmiştir. Yapılan çapraz tablo analiz sonuçlarına göre demografik faktörlerden sadece aylık gelir düzeyi ile ifadelere verilen yanıtlar arasında istatistiksel bakımdan anlamlı farklar tespit edilmiştir. Farkın ayrıntıları Tablo 2'de görülmektedir.

Tablo 2: Vergi Bilinci – Aylık Ortalama Gelir Düzeyi Korelasyon Analizi

		Vergi bilinci ort.	Aylık ortalama geliriniz
Spearman's rho	Korelasyon Katsayısı	1,000	,154*
	Vergi bilinci ort Anamlılık (Düzye 2)	.	,013
	N	263	263
Aylık ortalama geliriniz	Korelasyon Katsayısı	,154*	1,000
	Anamlılık (Düzye 2)	,013	.
	N	263	263

*Korelasyon 0,05 anlamlılık düzeyinde anlamlıdır.

Tablo 2'deki korelasyon testi sonuçlarından görüldüğü gibi ankete katılan çiftçilerin vergi bilinci ile aylık ortalama gelir düzeyi arasında %5 anlamlılık düzeyinde istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki bulunmaktadır (P.: 0,013). Bu ilişki pozitif yönlü bir ilişki olmakla beraber zayıf bir ilişkidir. Elde edilen bulgulara göre ankete katılan çiftçilerin gelir düzeyleri arttıkça vergi bilinç düzeylerinin de arttığı görülmektedir.

3.1.3. Vergi Ahlakı

Çalışmamızda ankete katılan çiftçilerin vergi ahlak düzeyleri belirlemek amacıyla katılımcılara beş farklı ifade yöneltilmiş ve bu ifadelere katılım düzeylerini belirtmeleri istenmiştir. Yöneltilen ifadeler "Hiçbir zaman vergi kaçırmam", "Vergimi tam olarak ödeyince kendimi huzurlu hissedirim", "İçinde bulunduğumuz şartlarda vergi kaçırmak bir zorunluluktur", "Daha az vergi ödemenin yollarını araştırırım", "Vergi kaçırısam ve bunu yakın çevrem öğrense çok utanırım", şeklindedir. Ankete katılan çiftçilerin vergi ahlak düzeylerini belirlemek amacıyla sorulan soruların ortalamaları alınarak vergi ahlak endeksi oluşturulmuştur⁵. Vergi ahlakı endeksinin değeri 3,4752'dir. Bu değer çiftçilerin vergi ahlakının ortanın üzerinde olduğunu fakat çok yüksek bir değer olmadığını göstermektedir.

Katılımcıların vergi ahlak düzeylerinin ölçülmesi amacıyla yöneltilen ifadeler birleştirilmek suretiyle tek madde haline dönüştürülmüştür. Katılımcıların vergi ahlak düzeylerinin demografik faktörler ve tanımlayıcı sorulara göre farklılık gösterip göstermediği analiz edilmiştir. Yapılan çapraz tablo analiz sonuçlarına göre demografik faktörlerden yaş ve

⁵ Vergi ahlakı endeksi için bkz. Demir, 2008.

medeni hal, tanımlayıcı sorulardan ise tarımsal faaliyet süresi ve vergi bilinci değişkeni ile ifadeler verilen yanıtlar arasında istatistiksel bakımdan anlamlı farklar tespit edilmiştir. Bu farkların ayrıntıları Tablo 3, 4, 5 ve 6'da yer verilmektedir.

Tablo 3: Vergi Ahlakı – Yaş Değişkeni Korelasyon Analizi

		Vergi ahlak ort	Yaşınız
Spearman's rho	Korelasyon Katsayısı	1,000	,135*
	Vergi ahlak_ort Anamlılık (Düzye 2)	.	,029
	N	263	263
Yaşınız	Korelasyon Katsayısı	,135*	1,000
	Anamlılık (Düzye 2)	,029	.
	N	263	263

* Korelasyon 0,05 anlamlılık düzeyinde anlamlıdır.

Tablo 3'deki korelasyon testi sonuçlarına göre, ankete katılan çiftçilerin vergi ahlak düzeyi ile yaş değişkeni arasında %5 anlamlılık düzeyinde istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki bulunmaktadır (P.: 0,029). Söz konusu İki değişken arasındaki ilişki pozitif yönlü ve zayıf bir ilişkidir. Elde edilen bulgulara göre bireylerin yaşı ilerledikçe vergi ahlak düzeyleri de artmaktadır.

Tablo 4: Vergi Ahlakı – Medeni Hal Korelasyon Analizi

		Vergi ahlak ort	Medeni haliniz
Spearman's rho	Korelasyon Katsayısı	1,000	-,165**
	Vergi ahlak_ort Anamlılık (Düzye 2)	.	,007
	N	263	263
Medeni haliniz	Korelasyon Katsayısı	-,165**	1,000
	Anamlılık (Düzye 2)	,007	.
	N	263	263

** Korelasyon 0,01 anlamlılık düzeyinde anlamlıdır.

Tablo 4'e göre ankete katılan çiftçilerin vergi ahlak düzeyi ile medeni halleri arasında %1 düzeyinde istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki vardır (P.: 0,007). Bu ilişki negatif yönlü ve zayıf bir ilişkidir. Analiz sonucuna göre evli olanların

vergi ahlak düzeyleri bekâr olanlardan daha fazladır.

Tablo 5: Vergi Ahlakı Tarımsal Faaliyet Süresi Korelasyon Analizi

		Vergi ahlak ort	Kaç yıldır zirai faaliyetle uğraşıyorsunuz?
Spearman's rho	Korelasyon Katsayısı	1,000	,148*
	Vergi ahlak_ort Anamlılık (Düzye 2)	.	,016
	N	263	263
	Kaç yıldır zirai faaliyetle uğraşıyorsunuz?	,148*	1,000
	Anamlılık (Düzye 2)	,016	.
	N	263	263

* Korelasyon 0,05 anlamlılık düzeyinde anlamlıdır.

Tablo 5'deki analiz sonuçlarına göre ankete katılan çiftçilerin vergi ahlak düzeyi ile tarımsal faaliyet süresi arasında %5 düzeyinde anlamlı bir ilişkinin varlığına rastlanmıştır (P.:0,016). Söz konusu iki değişke arasındaki ilişki pozitif yönlü ve zayıf bir ilişkidir. Diğer bir ifade ile çiftçilerin tarımsal faaliyette bulunma süresi arttıkça vergi ahlak düzeyleri de artmaktadır.

Tablo 6: Vergi Bilinci – Vergi Ahlakı Korelasyon Analizi

		Vergi bilinci ort	Vergi ahlak ort
Spearman's rho	Korelasyon Katsayısı	1,000	,229**
	Vergi bilinci_ort Anamlılık (Düzye 2)	.	,000
	N	263	263
	Korelasyon Katsayısı	,229**	1,000
	Anamlılık (Düzye 2)	,000	.
	N	263	263

** Korelasyon 0,01 anlamlılık düzeyinde anlamlıdır.

Tablo 6'daki korelasyon analizi sonuçlarına göre ankete katılan çiftçilerin vergi bilinci ile vergi ahlakı değişkeni arasında %1 anlamlılık düzeyinde istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki vardır (P.: 0,000). İki değişken arasındaki ilişki pozitif ve zayıf bir ilişkidir. Elde edilen bulgulara göre çiftçilerin vergi bilinci arttıkça vergi ahlakı

da artış göstermektedir. Elde edilen bu sonuç oldukça önemli bir bulgudur.

3.1.4. Mali Bağlantı

Mükelleflerin vergi algısını etkileyen faktörlerden biri de kamu harcamalarıdır. Bireylerin, ödedikleri vergilerin kendilerine kamu hizmeti olarak dönmediğini düşünmeleri halinde, vergiye karşı uyumları azalacaktır. Ödenen vergi ile alınan kamu hizmeti arasındaki bu bağlantı, literatürde mali bağlantı olarak ifade edilmektedir. Ankete katılan çiftçilerin kamu harcama algısını ölçmek amacıyla katılımcılara üç farklı ifade yöneltilmiş ve bu ifadelere katılım düzeylerini belirtmeleri istenmiştir. Yöneltilen ifadeler "*Tam ve zamanında ödenmeyen vergiler kamu hizmetlerini aksatır*", "*Ödediğim vergiler kamu hizmeti olarak bana geri döner*" ve "*Ödediğim verginin nerelere harcadığını bilmem önemlidir*" şeklinde olup bu soruların ortalaması alınmak suretiyle kamu harcama faktörünün ortalaması hesaplanmıştır. Bu değer **3,7008** olarak belirlenmiştir. Elde edilen sonuca göre bu değer ortanın üzerinde fakat çok yüksek değildir.

Katılımcıların kamu harcama algısını ölçmek amacıyla yöneltilen ifadeler birleştirilmek suretiyle tek madde haline dönüştürülmüş ve demografik faktörlere ve tanımlayıcı sorulara göre farklılık gösterip göstermediği analiz edilmiştir. Yapılan analiz sonuçlarına göre kamu harcama algısı ile demografik özellikler ve tanımlayıcı sorular arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişkinin varlığına rastlanmamıştır.

3.1.5. Sübjektif Vergi Yükü

Ankete katılan çiftçilerin sübjektif vergi yükünü rakamsal olarak belirlemek amacıyla "*Ödediğiniz tüm vergileri dikkate aldığınızda size göre gelirinizin ne kadarını devlete vergi olarak ödüyorsunuz?*" sorusu yöneltilmiştir. Çiftçilerin bu soruya verdikleri yanıtlar Tablo 7'de gösterilmiştir.

Tablo 7: Sübjektif Vergi Yükü

Ödenen Vergi Oranı (%)	Frekans	%	Kümülatif %
%0-%10	16	6,1	6,1
%11-%15	45	17,1	23,2
%16-%20	68	25,9	49,0
%21-%25	29	11,0	60,1
%26-%30	22	8,4	68,4
%31-%35	14	5,3	73,8
%36-%40	16	6,1	79,8
%41-%45	3	1,1	81,0
%46-%50	29	11,0	92,0
%51-%60	8	3,0	95,1
%60 +	13	4,9	100,0
Toplam	263	100,0	

Ankete katılan çiftçilerin hissettikleri vergi yüklerinin ortalaması (mean) alındığında 4,7148

değerine ulaşılmaktadır. Sübjektif vergi yükü skorunun bulunması için ayrıca, her bir aralığın orta değeri frekans sayısı ile çarpılıp, elde edilen değerlerin toplamı, toplam frekans sayısına bölünmek suretiyle, sübjektif vergi yükü yaklaşık %26 olarak hesaplanmıştır. Kalkınma Bakanlığı tarafından 2016 yılı için hesaplanan objektif vergi yükü ise %30,4'tür. Objektif vergi yükü oranının sübjektif vergi yükü oranından fazla olması mali anestezinin varlığına işaret etmektedir (Demir, 2013: 129). Bu durum mükelleflerin hissettiklerinden daha fazla vergi ödedikleri anlamına gelmektedir.

3.1.6. Vergi Adaleti

Adil bir vergi sistemi mükelleflerin vergiye uyumunda önemli bir faktördür. Vergi yükünün adil dağılmadığı düşüncesi, mükelleflerin vergiye karşı olumsuz tepki göstermelerine neden olabilir. Bu amaçla çalışma kapsamında ankete katılan çiftçilerin vergi adaleti konusundaki algılarını tespit etmek amacıyla, **“Ülkemizde vergilemede adil davranılmaktadır”** ifadesine katılım düzeylerini belirtmeleri istenmiştir. Katılımcıların bu ifadeye ilişkin cevapları Tablo 8'de gösterilmektedir.

Tablo 8: Vergi Adaleti

	Frkns	%	Kümülf %
Kesinlikle Katılmıyorum (1)	73	27,8	27,8
Katılmıyorum (2)	85	32,3	60,1
Ne Katılıyorum, Ne Katılmıyorum(3)	46	17,5	77,6
Katılıyorum (4)	41	15,6	93,2
Kesinlikle Katılıyorum (5)	18	6,8	100
Toplam	263	100	

Tablo 8'e göre ankete katılan çiftçilerin %60,1'i vergilemede adil davranılmadığını düşünürken, %22,4'ü vergilemede adaletin olduğunu düşünmektedir. Katılımcıların %17,5'i ise bu konuda görüş bildirmek istememiştir. Ankete katılan çiftçilerin büyük çoğunluğu, ülkemizde vergilemede adil davranılmadığı düşüncesindedir. Böyle bir düşüncenin varlığı, çiftçilerin vergiye karşı tutum ve davranışlarını olumsuz etkilemektedir.

Ankete katılan çiftçilerin **“Ülkemizde vergilemede adil davranılmaktadır”** ifadesine katılım düzeylerinin, demografik özelliklere ve tanımlayıcı sorulara göre farklılık gösterip göstermediği Ki-kare testi (χ^2) ile analiz edilmiştir. Yapılan çapraz tablo analiz sonuçlarına göre demografik faktörlerden sadece yaş ile bu ifadeye verilen yanıtlar

arasında %5 anlamlılık düzeyinde bir fark tespit edilmiştir (P.: 0,001). Ankete katılan çiftçilerin bu ifade hakkındaki görüşleri ile yaş grupları arasında orta düzeyde (**C: 0,300**), negatif yönlü bir ilişki bulunmaktadır. Yaş ilerledikçe **“ülkemizde vergilemede adil davranılmaktadır”** ifadesine katılım düzeyi azalmaktadır.

3.1.7. Vergi Oranları

Literatürdeki çalışmalar incelendiğinde vergi oranları ile mükelleflerin vergiye uyumu arasında yakın bir ilişki olduğu söylenebilir. Yüksek vergi oranları kayıtlı ekonomiden kayıtdışı ekonomiye geçişe neden olabilirken ayrıca vergiden kaçınmayı ve vergi kaçakçılığını teşvik ederek vergi kayıplarına neden olabilmektedir. Çalışmamızda çiftçilerin vergi oranlarına bakış açılarını tespit etmek amacıyla ankete katılan çiftçilerden **“Ülkemizde vergi oranları yüksektir”** ifadesine katılım düzeylerini belirtmeleri istenmiştir. Çiftçilerin bu ifadeye katılım düzeyleri Tablo 9'da yer almaktadır.

Tablo 9: Vergi Oranları

	Frkns	%	Kümülf %
Kesinlikle Katılıyorum (1)	126	47,9	47,9
Katılıyorum (2)	85	32,3	80,2
Ne Katılıyorum, Ne Katılmıyorum (3)	37	14,1	94,3
Katılmıyorum (4)	8	3,0	97,3
Kesinlikle Katılmıyorum (5)	7	2,7	100
Toplam	263	100	

Tablo 9'da ankete katılan çiftçilerin %80,2'si vergi oranlarının yüksek olduğu görüşüne katılırken, katılımcıların %5,7'si bu görüşe katılmadıklarını belirtmektedir. Çiftçilerin %14,1'i ise olumlu ya da olumsuz herhangi bir görüş bildirmemiştir. Bu sonuçlar bize, ankete katılan çiftçilerin büyük bir çoğunluğunun ülkemizdeki vergi oranlarını yüksek bulunduğunu göstermektedir.

“Ülkemizde vergi oranları yüksektir” ifadesine katılım düzeylerinin demografik faktörlere ve tanımlayıcı sorulara göre farklılık gösterip göstermeyeceği çapraz tablo analizi ile tespit edilmeye çalışılmıştır. Yapılan çapraz tablo analiz sonuçlarına göre demografik sorulardan sadece yaş değişkeni (P.: 0,010) ile; tanımlayıcı sorulardan ise tarımsal faaliyet süresi (P.: 0,021), çiftçi kayıt sistemine kayıt durumu (P.:0,035) ve desteklerden yararlanma durumu (P.:0,012) ile bu ifadeye verilen yanıtlar arasında istatistiksel bakımdan anlamlı farklar tespit edilmiştir.

Ankete katılan çiftçilerin vergi oranlarına bakış açıları ile yaşları (C.: 0,267) ve tarımsal faaliyet süresi (C.: 0,289) ile orta düzeyde, çiftçi kayıt sistemine kayıt durumu (C.: 0,195) ve desteklerden yararlanma durumu (C.:0,216) ile zayıf ve negatif bir ilişki bulunmaktadır.

3.1.8. Vergi Afları

Mükelleflerin vergiye uyumunu etkileyen bir diğer unsur da vergi aflarıdır. Vergi affının lehinde görüşler olduğu gibi aleyhinde görüşlerde mevcuttur. Çalışmada çiftçilerin vergi aflarına bakış açılarını tespit etmek amacıyla kendilerine vergi aflarını gerekli görüp görmedikleri sorulmuştur. Çiftçilerin bu soruya verdikleri cevapların frekans dağılımları Tablo 10'da gösterilmektedir.

Tablo 10: Vergi Afları

	Frkns	%	Kümülf %
Kesinlikle Katılmıyorum (1)	46	17,5	17,5
Katılmıyorum (2)	41	15,6	33,1
Ne Katılıyorum, Ne Katılmıyorum (3)	49	18,6	51,7
Katılıyorum (4)	95	36,1	87,8
Kesinlikle Katılıyorum (5)	32	12,2	100
Toplam	263	100	

Tablo 10'a göre, ankete katılan çiftçilerin %33,1'i vergi aflarını gerekli görmezken, %48,3'ü vergi aflarının gerekli olduğu düşüncesindedir. Çiftçilerin %18,6'sı ise vergi afları konusunda belirgin fikri bulunmamaktadır. Bu sonuçlar, çiftçilerin vergi aflarına olumlu baktığını göstermektedir.

"Vergi afları gereklidir" ifadesi, demografik değişkenler ve tanımlayıcı sorular açısından incelenmiş ve bu ifadeye verilen yanıtlar bakımından demografik değişkenlerden sadece cinsiyet değişkeni arasında istatistiksel olarak %1 düzeyinde anlamlı bir farkın olduğu tespit edilmiştir (P.: 0,037). Ankete katılan çiftçilerin bu ifade hakkındaki görüşleri ile cinsiyetleri arasında zayıf düzeyde (C.: 0,193) bir ilişki vardır. Sonuç olarak bayan katılımcıların erkek katılımcılara oranla daha fazla vergi aflarını gerekli gördükleri söylenebilir.

3.1.9. Vergi Denetimleri

Vergi denetimleri vergi kaçaklığı ve dolayısı ile vergi kaybını önlemesi ve vergiye uyumun sağlanması açısından önemli bir yere sahiptir. Denetimlerin yetersiz olduğu bir durumda yapılan vergisel düzenlemelerin bir etkisi olmayacaktır. Çalışmada ankete katılan çiftçilerden, **"Ülkemizde vergi denetimleri yeterlidir"** ifadesine katılım düzeylerini

belirtmeleri istenmiştir. Çiftçilerin katılım düzeylerini gösteren frekans dağılımları Tablo 11'de yer almaktadır.

Tablo 11: Vergi Denetimleri

	Frkns	%	Kümülf %
Kesinlikle Katılmıyorum (1)	38	14,4	14,4
Katılmıyorum (2)	91	34,6	49,0
Ne Katılıyorum, Ne Katılmıyorum (3)	66	25,1	74,1
Katılıyorum (4)	49	18,6	92,8
Kesinlikle Katılıyorum (5)	19	7,2	100
Toplam	263	100	

Tablo 11'e göre ankete katılan çiftçilerin %25,8'i vergi denetimlerini yeterli bulurken, %49'u aynı görüşte değildir. Çiftçilerin %25,1'i ise vergi denetimleri hakkında kararsız olduğunu belirtmiştir. Ankete katılan çiftçilerin neredeyse yarısı ülkemizdeki vergi denetimlerinin yetersiz olduğu görüşündedir.

"Ülkemizde vergi denetimleri yeterlidir" ifadesine katılım düzeylerinin demografik faktörler ve tanımlayıcı sorular açısından farklılık gösterip göstermediği çapraz tablo ile analiz edilmiştir. Yapılan analiz sonuçlarına göre demografik faktörlerden yaş değişkeni (P.:0,001) ve ortalama gelir düzeyi (P.: 0,007) ile bu ifadeye verilen yanıtlar bakımından anlamlı farklar tespit edilmiştir.

Ankete katılan çiftçilerin vergi denetimlerini yeterli bulup bulmadıkları arasında ile yaş grupları (C.: 0,298) ve aylık ortalama gelir seviyesi (C.: 0,334) arasında orta düzeyde bir istatistiksel ilişki bulunmaktadır.

3.1.10. Vergi Cezaları

Vergi cezaları, vergi kayıp ve kaçakları ile mücadelede önemli rol oynar. Vergi cezalarının yetersiz olması vergi kaçırıcı mükelleflerinin cesaretlenmesine neden olur. Bu nedenle vergi cezalarının caydırıcılığı üzerinde durulması gereken bir konudur. Konunun önemi dikkate alınarak çalışmamızda çiftçilere **"Vergi cezaları yeterince caydırıcıdır"** ifadesi yöneltilmiş ve bu ifadeye katılım düzeylerini belirtmeleri istenmiştir. Çiftçilerin bu ifadeye verdikleri yanıtların frekans dağılımları Tablo 12'de gösterilmektedir.

Tablo 12: Vergi Cezaları

	Frkns	%	Kümülf %
Kesinlikle katılmıyorum (1)	18	6,8	6,8
Katılmıyorum (2)	78	29,7	36,5
Ne Katılıyorum, Ne Katılmıyorum (3)	72	27,4	63,9
Katılıyorum (4)	70	26,6	90,5
Kesinlikle Katılıyorum (5)	25	9,5	100
Toplam	263	100	

Tablo 12'de göre, ankete katılan çiftçilerin %36,5'i vergi cezalarının caydırıcı olduğunu düşünmezken, %36,1'i caydırıcı olduğu düşüncesindedir. Katılımcıların %27,4'ü ise bu konuda fikir beyan etmemiştir.

Ankete katılan çiftçilerin vergi ceza sisteminin caydırıcılığı hakkındaki görüşlerinin, demografik faktörlere ve tanımlayıcı sorulara göre farklılık gösterip göstermediğini anlamak için Ki-kare istatistiksel testi yapılmış ve elde edilen bulgular değerlendirildiğinde söz konusu ifadeye verilen yanıtlar bakımından demografik sorular ve tanımlayıcı sorular arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişkinin varlığına rastlanmamıştır.

3.1.11. Sosyal Güvenlik Primleri

Sosyal güvenlik primleri karşılık ilkesine dayanmaktadır. Bu yüzden ülkemizde vergi olarak kabul edilmemektedir. Çalışmamızda ankete katılan çiftçilerin ödedikleri sosyal güvenlik primlerini vergi olarak algılayıp algılamadıklarını test etmek amacıyla "**Ödediğiniz SGK primi (Bağkur primi) size göre vergi midir?**" sorusu yöneltilmiştir. Bu soruya verilen cevapların frekans dağılımları Tablo 13'de görülmektedir.

Tablo 13: Ödenen SGK Primlerinin Çiftçiler Tarafından Vergi Olarak Algılanıp Algılanmadığının Frekans Dağılımları

Çiftçilerin Görüşleri	Frkns	%	Kümülf %
Evet	77	29,3	29,3
Hayır	93	35,4	64,6
Fikrim yok	93	35,4	100,0
Toplam	263	100,0	

Elde edilen sonuçlara göre ülkemizde SGK primlerinin vergi olarak algılanıp algılanmadığı konusunda net bir fikir vermemektedir. Bu bilgiye ek olarak yapılan analiz sonucunda çiftçilerin SGK primlerini vergi olarak algılayıp algılamamaları ile ödedikleri SGK primlerini

fazla bulmaları arasında istatistiksel olarak %1 anlamlılık düzeyinde (P.: 0,000), pozitif orta düzeyde bir ilişki mevcuttur (C.: 0,332). SGK primini vergi olarak algılayanlar, algılamayanlara göre ödedikleri primleri daha yüksek bulmaktadır.

SONUÇ

Hizmet ve sanayi sektörlerinde olduğu gibi tarım sektöründe de vergiye uyum oldukça önemlidir. Çünkü söz konusu sektör vergi kayıp ve kaçakların kolaylıkla yaşanabileceği bir sektördür. Çalışma, Antalya ilinde zirai faaliyete bulunan çiftçilerin vergi algısını ölçmek amacıyla yürütülmüştür. Bu amaçla yapılan anket çalışması 263 çiftçi ile gerçekleştirilmiştir. Elde edilen bulgulara göre çiftçilerin vergi bilinç ve vergi ahlâk düzeyleri ile kamu harcama algılarının ortanın üzerinde olduğu ancak çok yüksek olmadığı sonucuna ulaşılmıştır. Anket sonuçlarına göre, çiftçilerin subjektif vergi yükü yaklaşık %26'dır. Ayrıca çiftçilere ödedikleri tüm vergiler göz önüne alındığında desteklerden yararlananların, yararlanmayanlara göre subjektif vergi yükünü daha az hissettikleri ortaya çıkmıştır.

Ayrıca katılımcıların %80 gibi kayda değer bir kısmı vergi oranlarını yüksek bulduklarını, %60'ı ülkemizde vergilendirmenin adil olmadığını ve ankete katılanların neredeyse yarısı (%49) vergi denetimlerini yetersiz bulduklarını belirtmişlerdir. Ankete katılan çiftçilere vergi aflarının gerekliliği sorulmuş ve katılımcıların yarısına yakını vergi aflarını makul görmüştür. Sosyal güvenlik primlerinin vergi olarak algılanıp algılanmadığı konusunda net bir fikir elde edilememiştir.

Tarım sektörünün kayda alınması, birçok alanda kayıtdışılığı önleyebileceğinden, çiftçilerin öz tüketim harici ürünlerinin mutlaka kayıt altına alınması gerekmektedir. Diğer sektörlerde olduğu gibi, tarım sektöründe de pozitif vergi bilincinin ve vergi ahlâk düzeyinin yeterince yüksek olmadığı görülmektedir. Vergi yükü diğer sektörlerde göre görece düşük olan tarım sektöründe dahi vergi konusunda negatif bir algının varlığı, ülkemiz açısından sorunun ne kadar önemli boyutlarda olduğunu gösterir niteliktedir.

Tarımın ve dolayısı ile zirai kazançların vergilendirilmesi konusunda çok az bir paya sahip olan gerçek usulde vergilemenin sınırlarının genişletilmesi gerekmektedir. Zirai işletme büyüklüğü ölçülerinin daraltılması suretiyle, bu alanda gerekli düzenlemeler yapılmalıdır.

Tarım politikaları oluşturulurken, siyasi kaygılar yerine, uzun vadeli ve ülke tarımının ileride karşılaşılabileceği potansiyel sorunları (endemik bitki

potansiyelinin yok olması, coğrafi üstünlüğe sahip zirai türlerin zamanla bu üstünlüğünü yitirmesi, doğal tohumların yerini suni tohumların alması gibi) dikkate alıcı yaklaşımlar sergilenmelidir. Ülkemizin tarım potansiyelinin korunması ve hatta gelişmesi için, çiftçilere sağlanan desteklere artırılarak devam edilmelidir. Tarım alanlarının imara açılmasının önüne kalıcı ve caydırıcı engeller konulmalıdır. Zira hâlihazırda çoğaltılması imkânsız olan tek üretim faktörü topraktır. Unutulmamalıdır ki, insanlığın hiç bitmeyecek ihtiyacı beslenme ihtiyacıdır ve geleceğin dünyasında bu gücü elinde bulunduran ülkelerin yeri daha sağlam olacaktır.

KAYNAKÇA

- Acun, F. 2002. Klasik Dönem Eyalet İdare Tarzı Olarak Tımar Sistemi ve Uygulaması, *Türkler*, 9, 899- 908.
- Akdağ, M. 1945. Tımar Sisteminin Bozuluşu, *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi*, 3(4), 419-431.
- Aksoy, S. 1969. *Türkiye’de Toprak Meselesi*, İstanbul: Gerçek Yayınevi.
- Avşar, N.A. ve Bozdereli, A. 2012. *Türkiye’de Kayıtdışı Ekonomi ve Vergi Sisteminin Rolü*, Ankara: Ankara Sanayi Odası Yayın Organı
- Aydın, M. A. 1991. *Arazi Kanunnamesi*, TDV İslam Ansiklopedisi, C.3, 346-347, İstanbul: Diyanet Vakfı Yayınları.
- Birinci, E. 2010. *Tarım Kesiminin Vergilendirilmesi ve Vergi Bilinci: Tekirdağ İli Merkez İlçe Örneği*, Namık Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Tekirdağ.
- Cin, H. 1987. *Miri Arazi ve Bu Arazinin Özel Mülkiyete Dönüşümü*. Konya: Selçuk Üniversitesi Yayınları.
- Cin, H. ve Akyılmaz, G. 1995. *Tarihte Toplum ve Yönetim Tarzı Olarak Feodalite ve Osmanlı Düzeni*, Konya: Selçuk Üniversitesi Basımevi.
- Coşar, N. 2004. *Kriz, Savaş ve Bütçe Politikası (1926-1950)*, İstanbul: Bağlam Yayıncılık.
- Demir, İ. C. 2008. *Vergi Ahlâkı ve Belirleyenleri: Ege Bölgesi Örneği*, Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Doktora Tezi, İzmir.
- Demir, İ.C. 2013. *Türkiye’de Vergi Yüğü (Objektif ve Subjektif Yönleriyle)*, Bursa: Dora Yayıncılık
- Dilben, F. M. 2010. *Avrupa Birliği’nde Tarım Politikaları ve Türkiye Tarıma Etkileri*, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.
- Dinler, Z. 1993. *Tarım Ekonomisi*, Bursa: Ekin Kitabevi.
- Doğan, Z., Arslan, S. ve Berkman, A. N. 2015. *Türkiye’de Tarım Sektörünün İktisadi Gelişimi ve Sorunları: Tarihsel Bir Bakış*. Niğde Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 8(1), 29-41.
- Ensen, İ. 1998. 4369 Sayılı Zirai Kazançların Vergilendirilmesinde Yapılan Değişiklikler, *Vergi Raporu*, 37, 42-45.
- Eraktan, G. 2001. *Tarım Politikası Temelleri ve Türkiye’de Tarımsal Destekleme Politikası*, İstanbul: Uzel Yayınları.
- Eşiyok, B. A. 2004. *Kalkınma Sürecinde Tarım Sektörünün Ekonomideki Yeri, Yapısı ve Gelişme Dinamikleri (1923-2004)*, Ankara: Türkiye Kalkınma Bakanlığı A.Ş Araştırma Müdürlüğü.
- Gaytancıoğlu, O. 2009. *Türkiye’de ve Dünyada Tarımsal Destekleme Politikası*, İstanbul: İTO Yayınları.
- Giray, F. 2006. *Osmanlı İmparatorluğunda Mali Sistem ve Mali Olaylar*, Bursa: Ezgi Yayınları.
- Güvemli, O. 1998. *Türk Devletleri Muhasebe Tarihi (Osmanlı İmparatorluğu Tanzimata Kadar)*, 2. Cilt. İstanbul: Avcıol Basım.
- <http://www.tuik.gov.tr/UstMenu.do?metod=temelist>, (Erişim Tarihi, 20.03.2017).
- İhsanoğlu, E. 1999. *Osmanlı Devlet Tarihi (Cilt 1-2)*. İstanbul: Zaman Yayınları.
- Küzeci, U. 2011. *Türkiye’de Uygulanan Tarım Politikalarının Dış Ticaret Üzerine Etkileri*, Atatürk Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Erzurum.
- Metin, A. 2007. *Tarım Ekonomisinde Vergi Mevzuatı ve AB’ye Uyum Sürecinde Mevzuat Hakkında Uyum Çalışmaları*, Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Kahramanmaraş.
- Özsoy, N. 2016. *Kayıtlı Sebze ve Meyve Ticaretinin Adresi: Hal Kayıt Sistemi*. 20.03.2017, http://gtud.org/2016/03/02/kayitli-sebze-ve-meyve-ticaretinin-adresi-hal-kayit-sistemi/#_ftn12
- Sağbaş, İ. ve Başoğlu, A. 2005. *İlköğretim Çağındaki Öğrencilerin Vergileri Algılaması: Afyonkarahisar İli Örneği*. Afyon Kocatepe Üniversitesi İİBF Dergisi, 7(2), 123-144
- Sağlam, M. 2013. *Vergi Algısı ve Vergi Bilinci Üzerine Bir Araştırma: İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Öğrencilerinde Vergi Algısı Bilinci*, Sosyo Ekonomi, 1, 315-334.

- Sarılı, M. A. 2002. Türkiye’de Kayıt Dışı Ekonominin Boyutları, Nedenleri, Etkileri ve Alınması Gereken Tedbirler, Bankacılar Dergisi, 41, 32-50.
- Şahin, C. 2012. Osmanlı Toprak Sistemi Hakkında Genel Bir Değerlendirme, The Journal of Academic Social Science Studies. 5(6). 435- 461.
- Türkiye Ziraat Odaları Birliği, Zirai ve İktisadi Raporlar 2007- 2010 Raporu.
- Üçok, C. 1944. Osmanlı Devleti Teşkilatından Tımarlar. Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, 1(4). 525-551.
- Ünal, M. A. 2010. Osmanlı Müesseseleri Tarihi, Isparta: Fakülte Kitabevi.
- Varlı, A. 2012. Devletçilik Politikalarının Tarım Kesimi Üzerindeki Etkileri (1930-1940), Öneri Dergisi, 10(38), 113-124.